

CZU: 37(498)(091)(092)

[https://doi.org/10.59295/sum4\(174\)2023_19](https://doi.org/10.59295/sum4(174)2023_19)**NICOLAE IORGA: CUGETĂRI DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI EDUCAȚIE****Svetlana COANDĂ***Universitatea de Stat din Moldova*

În articol sunt analizate cugetările despre învățământ și educație ale lui Nicolae Iorga (1871-1940) – mare istoric, publicist, om politic, scriitor, profesor.

Una dintre cele mai importante lucrări ale lui Nicolae Iorga este Istoria învățământului românesc, publicată în anul 1928 și reeditată în anul 1971. În această lucrare, Nicolae Iorga a făcut aprecieri critice asupra diverselor sisteme și proiecte de modernizare a învățământului din România, susținând și promovând viziuni reformatoare și novatoare. Nicolae Iorga menționa rolul decisiv în educație și învățământ al limbii materne, accentua insistent impactul școlii naționale în lupta cu ceea ce el numea „tendințele de deznaționalizare”. În viziunea acestui mare gânditor, principalul scop al învățământului și educației este „pregătirea omului complet, care să nu se încurce în viață, ci s-o înțeleagă, s-o domine și s-o sporească”, aportul profesorilor fiind unul decisiv în atingerea acestui scop.

Cuvinte-cheie: *învățământ, educație, dezvoltare culturală, integrare umană, școală națională, reformă școlară, metode de predare, spirit național, educație morală, activitate practică.*

NICOLAE IORGA: THOUGHTS ON TEACHING AND EDUCATION

The article analyzes the thoughts on education of Nicolae Iorga (1871-1940) - great historian, publicist, politician, writer, teacher.

One of Nicolae Iorga's most important works is the History of Romanian Education, published in 1928 and re-edited in 1971. In this work, Nicolae Iorga made critical assessments of the various systems and projects to modernize education in Romania, supporting and promoting reforming and innovative visions. Nicolae Iorga mentioned the decisive role of the mother tongue in education and training, he insisted on the impact of the national school in the fight against what he called „denationalization tendencies”. In the vision of this great thinker, the main goal of education is „the preparation of the complete person, who does not get confused in life, but understands it, dominates it and increases it”, the contribution of teachers being a decisive one in achieving this goal.

Keywords: *education, cultural development, human integration, national school, school reform, teaching methods, national spirit, moral education, practical activity.*

Introducere

Nicolae Iorga (1871-1940) a fost un mare istoric, publicist, om politic, un scriitor total, după cum îl caracteriza George Călinescu și, de asemenea, un remarcabil pedagog. El este considerat „un adevărat fenomen”, calificativ primit încă din timpul studenției, când a absolvit, într-un singur an, Facultatea de Litere din Iași (1888-1889), cu „magna cum laude”. După aceasta și-a continuat studiile la Ecole Pratique des Hautes Etudes din Paris până în 1892, apoi la Universitățile din Berlin și Leipzig, unde, în 1893, a susținut teza de doctorat cu tema: „Thomas III Marquis de Saluces, etude historique et litteraire” (Thomas III marchiz de Saluces. Studiu istoric și literar.) În multiaspectuala sa activitate, Nicolae Iorga a scris peste 1.000 de volume, 12.755 articole și studii, 4.963 recenzii.

Asumându-și, pentru epoca sa, „rolul lui Voltaire”, N. Iorga și-a pus amprenta geniului său și în cugetările despre învățământ și educație, având o vastă activitate pedagogică: profesor de limba latină la Școala de băieți din Ploiești (1890), profesor suplinitor la Catedra de Istorie Medie din cadrul Universității din București (1894), profesor titular al Catedrei de Istorie Medie, Modernă și Contemporană de la Universitatea din București (1895). La 1 noiembrie 1928, Nicolae Iorga este ales decan al Facultății de Litere și Filosofie, iar în anul 1929 devine rector al Universității din București. În anii 1931-1932 Nicolae Iorga a fost ministru al Instrucțiunii Publice și Cultelor. Din a. 1897 Nicolae Iorga a devenit membru corespondent al Academiei Române (9 aprilie 1897), iar apoi (26 mai 1910) – membru al Academiei Române. În perioada 1924-1927 el este ales președinte al Secțiunii de Istorie a Academiei Române.

Activând în vederea ridicării nivelului cultural al poporului român, Nicolae Iorga ținea conferințe la Ateneul Român, în cadrul Ligii Culturale, al cărui președinte a devenit în 1919, și, de asemenea, în cadrul cursurilor de vară de la Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, universitate pe care el a fondat-o în 1908. Urmărind același scop, N. Iorga a înființat un șir de instituții importante de cercetare: Institutul de Studii Sud - Est Europene (1914), Institutul de Istorie Universală (1937), precum și numeroase instituții românești în străinătate, cum ar fi Școala Română de la Paris, Casa Română de la Fontenay-aux-Rosses, Casa Română din Veneția și altele.

La 10 martie 1929, Nicolae Iorga debuta în programele postului național de Radiodifuziune. La „Universitatea Radio”, o emisiune radiofonică zilnică de conferințe pe teme variate, la care personalitățile vremii prezentau prelegeri, Nicolae Iorga s-a manifestat, având un impact puternic asupra auditoriului, deoarece conferințele sale erau deosebit de valoroase și actuale. De exemplu, unele dintre temele pe care N. Iorga le-a abordat erau: „Ce este o națiune?”, „Adevărata civilizație”, „Drept și morală la români”, „Noi hotare” etc.

Toată această vastă activitate i-a determinat și viziunile asupra învățământului și educației, expuse de Nicolae Iorga într-un șir de lucrări și luări de cuvânt. Printre acestea, vom remarca, în primul rând, lucrarea *Istoria învățământului românesc*, publicată în anul 1928, lucrare pe care cercetătorii operei lui N. Iorga o consideră, pe bună dreptate, ca una dintre cele mai importante cărți ale savantului, una pe care orice profesor, orice pedagog ar trebui să o citească. Această lucrare a fost înalt apreciată, a avut o circulație largă, prima ediție epuizându-se foarte repede, devenind o carte rară chiar din timpul vieții autorului. N. Iorga a avut intenția de a o reedita, dar acest lucru nu s-a mai întâmplat, el fiind asasinat în anul 1940. S-a reușit, totuși, ulterior, în anul 1944, să fie publicată *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, unde atenția savantului se concentrează pe studierea consistentă a învățământului din această regiune a României, iar lucrarea *Istoria învățământului românesc* a fost reeditată în 1971, în ediția îngrijită, studiu introductiv și note de Ilie Popescu Teiușan.

Condiții ce au determinat dezvoltarea învățământului în România

La lucrarea sa *Istoria învățământului românesc*, carte fundamentală pentru înțelegerea concepțiilor despre învățământ și educație ale autorului, Nicolae Iorga a luat epigraful: „Școala este însuși viitorul țării”(Carol I). Pornind de la convingerea că e necesară o înțelegere integrală a fenomenelor care să permită evidențierea esenței lor, că epocile, cum susținea el, „se lămuresc nu în ele ci prin ele de la una la alta. Și e cu neputință de a vorbi de una fără a gândi la alta și de a întreprinde explicația uneia fără a le ști pe toate” [1], N. Iorga accentua că evoluția învățământului în România este într-o strânsă interdependență cu istoria dezvoltării societății. Marele gânditor român atrăgea atenția asupra condițiilor sociale, economice și politice care constituie baza, fundamentul ce favorizează sau împiedică, frânează dezvoltarea învățământului, a conținutului său. „Dar un învățământ există fără îndoială, nu în legătură cu urmărirea pe căi teoretice a adevărului, ci cu nevoile adânci, neapărate ale societății care, în vremuri normale, creează școala și-i determină caracterul” – menționa el [2, p. 2].

În această ordine de idei, Nicolae Iorga evidențiază anumite condiții concrete care au determinat apariția învățământului în România, a învățământului românesc. Astfel, în lucrarea *Istoria învățământului românesc*, el scria: „În ce privește propriul nostru învățământ, legat de limba slavonă a Statului și de pravoslavnica bisericii, el este desigur o foarte veche realitate. Necesitatea lui era impusă de creșterea clerului înalt, de producerea unor călugări învățați, caligrafi și pictori, de inițierea domnilor și boierilor și de deprinderea profesională a scriitorilor de diplome” [2, p. 2].

Referindu-se la învățământul din secolele al XIV-XVII-lea, înfăptuit de călugări, dieci, scriitori de cărți domnești (în slavonă), Nicolae Iorga apreciază această perioadă ca fiind de mare însemnătate pentru începutul dezvoltării învățământului și, în ansamblu, a culturii românești. În special, el subliniază dezvoltarea caligrafiei, a picturii și muzicii în această perioadă. Descrie pe scurt și indică rolul important al lui Grigore Țamblac, Chiril Lukaris („viitorul patriarh al Romei celei noi”), Teoctist, Nicodim („a Tismanei învățatului ctitor.”) și a altor înaintați, manifestat în acest proces [2, p. 3]. Referindu-se la secolul al XVII-lea, Nicolae Iorga vorbește despre aportul lui Udriște Năsturel – „traducătorul din latinește în slavonește a Imitației lui Isus Hristos, acela care pomenește cel dintâi de înrudirea limbii noastre cu latina...”, a mitropoliților Var-

laam și Dosoftei, angajați „pentru scopuri culturale, poate chiar și școlare”, care au contribuit la dezvoltarea învățământului în România. De asemenea, îl remarcă pe „învățăutul postelnic” Constantin Cantacuzino [2, p. 14,15,17].

În lucrarea sa *Istoria învățământului românesc*, Nicolae Iorga se prezintă ca un continuator al predecesorilor săi în cercetarea acestei probleme: George Missail, Theodor Codrescu și, mai ales, Vasile Alexandrescu-Urechia și Alexandru Dimitrie Xenopol, care, de asemenea, au studiat istoria învățământului românesc și au publicat lucrări importante [3]. El face un șir de referiri la lucrările acestor savanți, manifestând în ansamblu, o documentare solidă, temeinică asupra problemelor cercetate. Ca și predecesorii săi, Nicolae Iorga înțelegea și explica învățământul ca fiind latura, dimensiunea, componenta cea mai importantă a culturii, idee exprimată și de motto-ul lucrării sale: „Școala este însuși viitorul țării.”

De asemenea, proeminentul gânditor român menționa că la începerea dezvoltării culturale a poporului român a contribuit și colaborarea cu alte popoare. Acest fapt e numit de Nicolae Iorga fenomen de integrare umană, căci, scria el în studiul *Două concepții istorice* din lucrarea *Generalități cu privire la studiile istorice*, „viața unui popor e neconținut amestecată cu viețile celorlalte, fiind în funcțiune de dănsle și înrâurind neconținut viața acestora” [4, p. 102]. Ideea că cultura unui popor, inclusiv învățământul, se dezvoltă și datorită influenței altor popoare, cum zicea Nicolae Iorga, „în mediul firesc de universalitate umană”, este una definitorie pentru marele nostru gânditor și, după cum bine înțelegem, deosebit de actuală.

În special, el menționa influența exercitată asupra învățământului românesc de școlile iezuite din Polonia (în care învățau în sec. al XVII-lea feciorii de boieri moldoveni, de ex., Miron Costin), influență ce o caracteriza ca fiind „sub forma culturală internațională a Renașterii” [2, p. 44]. Nicolae Iorga descrie această influență în felul următor: „Dinspre Polonia venea glasul armonios al antichității pe care îl auzeau școlarii români la studii acolo... de aici rezulta pentru ai noștri gustul citirii, îndemnul la scris, întrederea de orizonturi nouă, setea de adevăr și presimțirea frumosului, lucru care nu putea rezulta din studierea literaturii religioase în slavonește: literatură seacă, moartă, de tâlc și de exegeză” [5, p. 23].

De asemenea, N. Iorga vorbește și de influența italiană, deoarece în a doua jumătate a sec. al XVII-lea au studiat în Italia (în special, în Padova) tineri români, fapt argumentat temeinic de marele nostru savant. La sfârșitul sec. al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea se manifestă mai pronunțat influența greacă, datorită patriarhilor Dosoftei și Hrisant Notara, inspiratorii înaltelor școli grecești de la București și Iași. Este vorba de Academia Domnească de la București – o școală de învățământ superior având ca limbă de predare greaca veche, întemeiată în 1694 de către domnul Constantin Brâncoveanu (1688-1714) și Academia Domnească din Iași – de asemenea, instituție de învățământ superior, fondată de către Antioh Cantemir în 1707, care a activat în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și la care, în 1813, Gheorghe Asachi a predat pentru prima dată în limba română un curs de inginerie și hotărnicie, formând o clasă de ingineri, aceasta durând până în 1819. Nicolae Iorga considera că aceste două școli au creat în Principatele Române un larg curent de cultură elenă, care a dat un anumit impuls dezvoltării spiritualității românești. Totuși, făcând o comparație, marele istoric și gânditor român considera mai rodnică influența polonă și italiană decât cea greacă, însă totodată menționa: cultura grecească ne-a dat material, cunoștințe și forme, iar cultura polonă ne-a dat ceva din ideile mari ale Apusului.

Nicolae Iorga descrie și apreciază mult faptul că la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea, în rezultatul transformărilor social-economice, se intensifică tendințele în favoarea învățământului în limba românească, promotori activi ai acestor tendințe fiind Gh.Asachi, Gh.Lazăr, Heliade Rădulescu. Marele istoric român accentua în permanență că un rol decisiv în educație aparține limbii materne. În special, Nicolae Iorga scrie despre acest proces în capitolul „Școala națională grecească în luptă cu școala națională a românilor” din lucrarea sa *Istoria învățământului românesc*.

Cerințe, realizări și perspective ale învățământului românesc

În lucrările sale, Nicolae Iorga, descriind și analizând detaliat dezvoltarea învățământului românesc în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, menționează însemnătatea reformelor școlare din a.1766 în Moldova, din a. 1774 în Transilvania și din a. 1776 în Țara Românească. Drept principale realizări ale acestor reforme N. Iorga menționează introducerea obligativității învățământului (1774), faptul că la școli au acces copii din toate grupurile sociale, nu doar din cele privilegiate și că se trece de la programele de învățământ bazate

pe trivium și quadrivium la programe ce prevăd, de rând cu studierea limbilor clasice și studierea limbilor moderne, de asemenea – studierea științelor laice („epistimiilor”) și îmbunătățirea metodelor de predare. Marele istoric și pedagog califica reforma din a.1776 în Țara Românească ca „un act de cea mai mare importanță, care face onoare concepției școlare în țările noastre la această dată.” Îndeoși, el aprecia faptul că în rezultatul reformei „grecesca tradițională face loc larg limbilor de aceeași origine cu a noastră, care deschid calea către învățătura laică și către noua cugetare modernă, permițând lecturi în vastul domeniu al „filozofiei” secolului al XVIII-lea...” De asemenea, Nicolae Iorga menționează umanismul, caracterul moral al noilor legi ale învățământului – „bunătatea, cruțătoare pentru sufletul copiilor, care reiese din fiecare prescripție a unei ordini interioare... respectul care se poartă tinerelor inteligențe, grija de o demnitate omenească încă așa de fragedă.” Gânditorul român compară programul de învățământ acceptat în a. 1776 în Țara Românească cu planul de educație polon, inspirat de J. J. Rousseau și care era profund reformator pentru acea perioadă [2, p. 54].

În continuare, N. Iorga vorbește despre activitatea, chiar lupta desfășurată pentru dezvoltarea învățământului în limba națională – limba română. În special, Nicolae Iorga îi elogiază pe doi corifei ai învățământului național – Gheorghe Lazăr (la București) și Gheorghe Asachi (la Iași). Pe Gh. Lazăr îl aprecia înalt pentru că de pe catedra de la Sf. Sava, pune temeliiile „înaltei școli naționale” și că avea „calități capabile de a duce la bun capăt nu numai o schimbare didactică, ajunsă necesară, dar și revoluția în spirite de care de mult era atât de mare nevoie”. Pe Gh. Asachi îl aprecia mai ales pentru „simțul adânc al marilor noastre origini, pe care le-a cântat ca „român al Daciei ... și pentru că la Iași, „biruitor”, Asachi va cânta în 1820 în versuri biruința învățământului științelor în limba românească – menționa Iorga [2, p. 84-85]. Marele istoric salută această importantă realizare, victorie, izbândă că românii au școala lor, că limba patriei e apreciată la cel mai înalt nivel, accentuând că introducerea limbii române în școlile de toate treptele a fost consfințită de Regulamentul Organic – lege constituțională pusă în aplicare în Moldova în 1832. Este, în mare măsură, aportul lui Gh. Asachi, care în acel timp a fost secretar al comitetului la secția moldovenească pentru elaborarea Regulamentului Organic. După cum se știe, Gh. Asachi are merite deosebite în organizarea unui sistem de învățământ nou, de tip european, în Moldova. El a înființat cursurile de ingineri hotarnici pe lângă Academia domnească (1813), a contribuit la reorganizarea Seminarului de la Socola (1820), a întemeiat pe lângă mănăstirea Trei Ierarhi o școală normală (1828) și Gimnaziul Vasilian [6], a deschis școli ținutale (1832), a înființat prima școală de fete din Moldova (1834), școli de arte și meșteșuguri, precum și Academia Mihaileană de la Iași.

Însă, după cum accentua Nicolae Iorga în lucrarea sa *Istoria învățământului românesc*, lupta pentru limba română nu se terminase. În sec. al XIX-lea limba română în învățământ era amenințată de primejdia de a fi înlocuită cu limba franceză, în special, în clasele superioare ale Academiei de la Iași și București. În această privință, N. Iorga scria, menționând „conurența atât de neegală între două civilizații”: „Învățământul național, înjghebat cu atâta greutate și ținut cu atâtea sacrificii, se întâlnește îndată după organizarea lui cu o puternică rezistență a unei părți din clasa boierească, pe care o fermecase splendida civilizație franceză și care n-avea nici o considerație pentru începuturile nedesăvârșite și adesea neîndestulătoare de la noi...” [2, p. 120,121]. În această ordine de idei, N. Iorga, vorbind despre Gimnaziul Vasilian, accentua și saluta „frumoasa tradiție” care se sprijină pe „cultura limbii vorbirii neamului, în care se fac sfintele rugăciuni, se tractarise toate pricinile și care este cea mai puternică legătură spre păstrarea și îmbunătățirea neamului, și însuflețirea de dragoste către patrie”. De asemenea, este menționat rolul și însemnătatea limbii latine, pe care N. Iorga o numește, „maica limbii noastre”.

După cum am mai menționat, marele nostru savant s-a manifestat întotdeauna ca susținător și promotor al viziunilor unor notorii predecesori ai săi în vederea limbii române ca limbă de predare, cum ar fi, de exemplu, Gheorghe Asachi, care se pronunța ferm împotriva alungării „limbii naționale” din „templul învățăturilor publice”, Veniamin Costache, Gheorghe Lazăr, Heliade Rădulescu ș.a., care au demonstrat că limba română e capabilă și demnă să fie instrument de exprimare în domeniul tuturor științelor [7]. Nicolae Iorga, cu toate ocaziile, insistenț accentua rolul școlii naționale în lupta cu ceea ce el numea „tendențele de deznaționalizare”. Acest pericol Nicolae Iorga îl atribuia, în primul rând, „asaltului” limbii franceze asupra limbii române, limba franceză devenind în sec. al XIX-lea mijlocul de comunicare al înaltei societăți

românești și al presei de elită. Astfel, în lucrarea *Lupta pentru limba românească* (1908), el avertizează cu privire la pericolul influenței limbii franceze asupra limbii române și închină o adevărată odă limbii române și rolului ei în întreținerea spiritului național. Iar în 1906, profesorul N. Iorga chiar își scoate studenții în stradă pentru a manifesta împotriva unui spectacol în limba franceză, organizat la Teatrul Național de către elita privilegiată bucureșteană. Totuși, Nicolae Iorga nu nega totalmente, ci chiar aprecia înalt aportul profesorilor francezi, menționând că dascălilor francezi „le datorim așa de mult în ce privește dezvoltarea învățământului nostru superior” [8].

Reieșind din profunde motive patriotice, N. Iorga menționa că învățământul în limbă română a avut un rol și o influență decisivă în teritoriile românești aflate sub stăpânire străină, cum erau Transilvania, Bucovina, Basarabia, Banatul. Aceste teritorii, anume prin învățământ în limbă română și prin credință ortodoxă, și-au putut păstra ființa identitară în condițiile în care se aflau într-o insulă românească dintr-o mare neromână. Pentru aceasta, accentua N. Iorga, școala de limbă română din aceste provincii vitregite istoric, precum și modeștii învățători de aici merită întreaga recunoștință a neamului.

După revoluția din 1848, și, îndeosebi, după Unirea Principatelor, orientarea de idei care susținea necesitatea școlii naționale, promovată, în special, de reprezentanții Școlii Ardelene: Ion Budai Deleanu, Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, de Gheorghe Asachi, August Treboniu Laurian (redactorul revistei „Instrucțiunea publică”), de Mihail Kogălniceanu ș.a., se întărește, se fortifică. Are loc Reforma învățământului, promulgată la 25 noiembrie 1864, fiind adoptată „Legea instrucțiunii publice”. Nicolae Iorga, desigur, menționează importanța reformelor promovate de „Legea instrucțiunii publice”, care prevedea: deschiderea de școli în toate satele și orașele, echivalarea învățământului primar rural cu cel urban, înființarea de școli medii și superioare, școli speciale, școli pentru ambele sexe, învățământ gratuit și obligatoriu.

Este necesar de menționat că, o deosebită atenție a acordat Nicolae Iorga problemelor învățământului în perioada anilor 1931-1932, când a fost ministru al Educației naționale. Ne referim la cuvântările rostite, la conferințele ținute la radio și la articolele publicate în această perioadă, cum ar fi: *Noua direcție a învățământului românesc*; (4 conferințe la radio, Vălenii de Munte, 1931); *Credința mea* ș.a., iar mai de vreme – Școala care ne trebuie, publicat în „Neamul românesc”, nr. 20 din 27 februarie 1927. În postură de ministru, venind cu considerații importante cu referire la structura generală a învățământului, Nicolae Iorga se pronunța ferm și în vederea conținuturilor, menționând că își dorește o școală începătoare al cărei scop să fie satisfacerea nevoilor imediate ale vieții, gimnaziul să fie o școală de pregătire completă, care să dea cultură generală deosebită atât pentru băieți, cât și pentru fete, iar învățământul liceal, cu două direcții de studii: literară și științifică, să fie, mai ales ultimul an din cei patru – o pregătire pentru Universitate [9].

Nicolae Iorga se pronunța deosebit de ferm împotriva unui învățământ „mecanizator, zdrobitor al oricăror avânturi, de o totală neîncredere în forțele proprii și de stingere a bucuriei de a ști”. Un astfel de învățământ, susținea N. Iorga în discursul său în fața Camerei deputaților, alungă „tot ce e bun în orice învățământ.” Rezultatul final, scopul principal urmărit al învățământului, pe care elevii trebuie să-l demonstreze la examenul de bacalaureat, constă nu doar în „cunoștințele dobândite de elevi la materiile cele mai importante”, dar, mai ales, „de a dovedi influența studiilor făcute asupra formării cugetării lor” – accentua savantul în cadrul Dezbaterilor Adunării deputaților din 1931 [10].

Nicolae Iorga era împotriva teoretizării excesive a învățământului și se pronunța hotărât pentru îmbinarea cunoștințelor teoretice cu activități practice. El a propus ca pentru învățământul mediu, în prima jumătate a zilei să fie realizat programul teoretic, iar în a doua jumătate – să se desfășoare activități practice, elevii să învețe unele meserii („meșteșuguri”); de exemplu, elevele, în școlile de fete, să învețe lucrul de mână – arta națională, prepararea produselor casnice. Aceste idei, enunțate de Nicolae Iorga ca ministru al Educației naționale în cadrul întâlnirii cu profesorii Universității din Cluj (1931), sunt destul de actuale și azi, când este promovat învățământul dual.

Fiind un promotor activ al educației morale, politice și culturale a poporului român, Nicolae Iorga accentua că oricum, în toate cazurile, și când se predau științele exacte – „științele”, și când se predau cele umanistice – „literare”, învățământul, școala trebuie să-și îndeplinească funcția educațională, formativă. Marele nostru gânditor accentua că „Orice materie de învățământ să fie, înainte de toate, un element de

educație națională, să poarte, deci, o sarcină pedagogică, să nu rămână în compartimentul său strâmt de specialitate”. Aceste gânduri el le evoca într-un discurs public în care vorbea despre „Introducerea științelor în învățământul românesc”(1919) și atenționa că toate tipurile de studii trebuie „să contribuie la formarea minții tânărului”.

În ansamblu, vorbind despre reforma învățământului și formulând scopul învățământului primar și secundar, Nicolae Iorga accentua că aceste etape ale învățământului sunt complementare, formează, cum zicea el, „un bloc” și au un scop dublu și anume:

În primul rând – „pregătirea omului complet, care să nu se încurce în viață, ci s-o înțeleagă, s-o domine și s-o sporească”;

În al doilea rând – „pregătirea omului nobil, bun, energetic, dar drept, luptător, dar milos, în locul fiarei pe care o creă vechiul învățământ pur științific și numai real, și care a dat, pe rând, bestia de câștig, bestia de război și bestia de sport” [2, p. 169].

Vom menționa că ideile și „inovațiile” sale, cum le numea chiar el, cu privire la învățământ au fost introduse în legile cu privire la învățământ din iunie-iulie 1931, când Nicolae Iorga era ministru al Educației naționale și păstrate ulterior, unele din ele, în *Legea învățământului superior* din 1937.

Cu referire la învățământul superior, universitar, vom menționa că Nicolae Iorga critica și respingea lipsa autonomiei învățământului superior, anarhia, implicarea politicului în învățământul universitar. În lucrarea **Începuturile învățământului superior la români** (1926), Nicolae Iorga își expune doleanțele sale cum ar trebui să fie învățământul superior. În primul rând, convingerea sa era că învățământul superior, universitar trebuie să aibă un caracter armonios („armonic”), „să deschidă perspective și orizonturi tinerilor ce îl urmează”. În viziunea acestui mare gânditor, învățământul superior se aseamănă cu filosofia, cu dragostea de înțelepciune. „El e vechea filosofie (iubire de înțelepciune)” – scria Nicolae Iorga cu referire la învățământul superior, deoarece „El pune probleme, le discută, dă (trage) concluzii totdeauna provizorii și mai ales... el revizuieste, schimbă, propune, profetizează...” Învățământul superior, în concepția lui Iorga, „este o arenă de luptă pentru convingeri, care trebuie rostite cu elocință de oameni anume chemați pentru această misiune, cu ceva providențial în ei”. Marele gânditor român era ferm convins că „aureola universității” este „locul unde se adună idealitatea unei societăți”.

Concluzii

În încheiere dorim să menționăm importanța și actualitatea ideilor lui Nicolae Iorga despre învățământ și educație. Nu încapă nici o îndoială că educația tinerilor constituie un indicator al nivelului de civilizație la care a ajuns o comunitate, iar accesul acestora la sistemul de învățământ reprezintă, poate cel mai clar, mai evident, imaginea unei societăți, indiferent de epocă.

Sunt deosebit de prețioase și astăzi considerațiile și îndrumările lui Nicolae Iorga precum că școala trebuie să cultive gustul citirii, îndemnul la scris, întrederea de noi orizonturi, setea de adevăr și presimțirea frumosului. De mare importanță și actualitate au fost și rămân accentuarea necesității introducerii obligativității învățământului și a accesibilității copiilor din toate grupurile sociale la studii, îmbunătățirea metodelor de predare, rolul major al limbii materne în învățământ.

Își păstrează actualitatea ideile lui Nicolae Iorga despre faptul că programele de studii nu pot fi rigide, ele trebuie să fie adaptate noilor cerințe, noilor perspective practice; că studiile teoretice trebuie corelate cu activități practice, iar învățământul superior trebuie să fie unul de prestigiu, un adevărat laborator de creație științifică.

De asemenea, este de mare valoare cerința lui Nicolae Iorga ca învățământul să se bazeze pe principiile unui profund și veritabil umanism, pe bunătate și respect în relația cu discipolii, în atitudinea față de elevi, pe educarea demnității acestor „tinere inteligențe”. Să ne ghideze mereu convingerea proeminentului nostru înaintaș Nicolae Iorga – „Școala este însuși viitorul țării.”

Referințe:

1. IORGA, Nicolae. *Neamul românesc*, lecție de deschidere a cursului de istorie la Academia de comerț, 10 noiembrie 1932.
2. IORGA, Nicolae. *Istoria învățământului românesc*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971.

3. MISAIL, George. **Școalele și învățătura la români** – 9 articole despre istoria învățământului la români în sec. al XVII-lea și primele decenii ale sec. al XIX-lea, publicate în revista „Buletinul Instrucțiunii Publice” între anii 1865-1866, aceasta fiind prima lucrare de istorie a învățământului românesc; Theodor Codrescu. *Uricarul*, 25 de volume, apărute la Iași în anii 1852-1894, care cuprindea acte din sec. XVIII-XIX, printre acestea și acte privind istoria învățământului național, inclusiv primele date despre organizarea învățământului din Moldova; V. A. Urechia. *Istoria școalelor de la 1800-1864*, 4 volume publicate în aa. 1892-1901; A. D. Xenopol. *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. I-IV, publicate în aa.1888-1093, în care mai multe capitole erau consacrate istoriei învățământului.
4. IORGA, Nicolae. *Generalități cu privire la studiile istorice*, Ediția a IV-a, Polirom, Iași, 1999.
5. IORGA, Nicolae. *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, București, 1969, vol. 1.
6. Gimnaziul Vasilian (1828-1835) a fost prima „școală înaltă” cu predare în limba româna din Moldova, adică instituție de învățământ care cuprindea cursurile echivalente învățământului secundar și superior din zilele noastre.
7. Gh. Asachi. *Chestia învățăturii publice în Principatul Moldovei*, Iași, 1858, p. 7-9.
8. *Personalități franceze văzute de N. Iorga*. Ediție îngrijită de Sanda-Maria Ardeleanu și Alexandrina Ioniță, vol. II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2019, p. 211.
9. A se vedea: Nicolae Iorga. *Credința mea* (Cuvântări), București, 1931, p. 195-196.
10. Monitorul Oficial, Dezbaterile Adunării deputaților din 1931, ședința din 10 iulie 1931; Monitorul Oficial, nr. 147 din 29 iunie 1931.

Date despre autor:

Svetlana COANDĂ, doctor habilitat, conferențiar universitar, Facultatea Istorie și Filosofie, Departamentul Filosofie și Antropologie, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: svcoanda@gmail.com

Telefon: 069542514

ORCID: 0000-0002-1269-8085

Notă: *Articolul a fost realizat în cadrul proiectului științific: „Abordarea epistemologică a dezvoltării personale și a educației pentru societate: de la strategiile trans disciplinare la finalitățile pragmatice ale societății actuale din Republica Moldova”. Nr. de înregistrare: 196/23.10.19 F USM, 2020-2023.*

Prezentat la 01.02.2023